

Ciprian Firea, Saveta Pop

Pictorii
Transilvaniei medievale
(cca 1300–1600)

Un dicționar

Editura MEGA

Cluj-Napoca

2021

Lucrare realizată cu sprijinul Grantului Academiei Române
***Pictorii Transilvaniei medievale și premoderne (sec. XIV–XVI):
cel dintâi dicționar și preliminarii ale unei baze de date***
(GAR-UM-2019-XIII-4.1-5/ 15.X.2019).

ISBN 978-606-020-412-1

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

DTP și copertă:
Editura Mega

Redactor:
Simina Baumgarten

© Ciprian Firea, Saveta Pop, 2021

© Imagine copertă: Gregorius Pictor din Brașov, *Portretul Judelui Lucas Hirscher* (1535)
(foto Muzeul Național Brukenthal, Sibiu)

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
ABREVIERI.....	11
DICȚIONARUL.....	19
BIBLIOGRAFIE.....	293

Cuvânt înainte

„Anonim transilvănean”: aceasta era, și încă este, eticheta cea mai frecvent întâlnită în legătură cu picturile vechi transilvănene expuse sau păstrate în muzee și colecții din România și din străinătate. Artiștii locului de dinaintea anului 1600, doar arareori au o identitate proprie alta decât cea artistică revelată de opere. Cele câteva nume menționate recurent în literatura de specialitate sunt clar dominate de numărul „meșterilor” anonimi. Începută cu ani în urmă, pe vremea când mă documentam pentru cercetarea doctorală dedicată polipticelor medievale transilvănene (2003–2010), ancheta privitoare la artiștii transilvăneni s-a dovedit mai fructuoasă decât mă așteptam. Accesul la izvoarele documentare medievale, facilitat de editarea clasică, tipărită și mai ales de digitizarea surselor și publicarea lor online a contribuit la descoperirea a numeroase date inedite. Colegii istorici și paleografi din țară sau din străinătate mi-au pus la dispoziție și alte surse necunoscute. Rezultatul acestor cercetări, care depășește substanțial stadiul cunoștințelor noastre anterioare, este valorificat în **Dicționarul** de față, finalizat și tipărit cu sprijinul unui grant al Academiei Române.

Dicționarul cuprinde nume de artiști (pictori în primul rând, dar nu numai) care au fost activi până pe la 1600 în Transilvania (intracarpatică, dar și în *Partium*), fie ei originari de aici sau din alte părți, ori ale căror opere au fost destinate Transilvaniei. De asemenea, sunt incluși și acei artiști de origine transilvăneană care au creat în alte părți ale Europei. Puse pe o hartă, aceste nume creează o adevărată rețea. Puse într-o aplicație de *data visualisation*, informațiile conținute de **Dicționar** sunt relevante pentru diferitele momente, „aspecte” sau componente ale artei din Transilvania subliniate în lucrările de specialitate: aspectul local / „vernacular”, influența vieneză, aspecte tiroleze sau nord-italiene, caracteristicile balcanice, trăsăturile bizantine, italo-cretane, filonul nuremberghez, influența moldovenească etc.

În afară de pictorii propriu-ziși, cei mai numeroși (pictori pe panou, muraliști sau chiar miniaturiști, cu numele lor specifice în diferitele izvoare: *pictor*, *Moler*, *képiró*, *zugrav* etc.), **Dicționarul** cuprinde și practicantii altor „meserii” care au avut de a face cu reprezentarea umană sau care au

colaborat îndeaproape cu pictorii, precum sculptorii în lemn (*sculptor, Schnitzer, Bildschnitzer*) sau sticlarii (*vitriparius, Glasser*). Mulți artiști aveau chiar o dublă specializare: *sculptor et pictor, pictor et vitriparius*. Când breslele „artiștilor” din Transilvania au început să-și elaboreze statute scrise, confirmate de municipalitate (începând cu 1520), acestea grupau mai multe specializări: pictori, sculptori în lemn, sticlari, dar și tâmplari. Aceștia din urmă, deși uneori au inclus pe mobilier reprezentări figurative (în relief) nu au fost totuși cuprinși în **Dicționar**. De asemenea, nu au fost integrați sculptorii în piatră, asimilați în general constructorilor. Izvoarele sunt foarte puțin explicitate în a-i departaja pe sculptorii statuilor de pe fațade de cei care tăiau piatra sau modelau mulurile. Am inclus în schimb pe cei câțiva tipografi din secolul al XVI-lea, și pe ajutoarele lor care creau xilogravuri. Au fost cuprinse aici și cele două-trei intrări documentare referitoare la niște meserii foarte specializate, legate de producția de retabluri sau de statuile din lemn: poleitorii sau auritorii (*blacterator /placterator, Goldschlager*).

Dicționarul îi conține atât pe artiștii Goticului sau Renașterii, cât și pe acei pictori de tradiție Răsăriteană (bizantină și post-bizantină) care s-au manifestat în Transilvania, au opere păstrate în provincie sau ale căror nume au ajuns până la noi. Pentru documentarea acestora din urmă a muncit cu hărnicie Saveta Pop, colega mea de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca.

Dicționarul îi cuprinde în primul rând pe toți acei artiști despre care am identificat surse documentare, fie acestea edite sau inedite. Ori de câte ori a fost posibil, izvoarele au fost verificate „la sursă” (original sau fotografie după original – exceptând sursele slavone care nu ne sunt accesibile decât la nivel elementar, astfel că am folosit transcrierile altor specialiști), iar izvoarele propriu-zise au fost redactate în formă abreviată în dreptul numelui artistului respectiv, din nou, pe cât ne-a stat în putință, în limba originalului. Pe lângă izvoarele scrise propriu-zise, am folosit toate elementele de identificare disponibile: semnături, monograme, blazoane, auto- sau cripto-portrete și uneori chiar „semnături tehnologice” de tipul simbolurilor folosite de pictori pe stratul pregătitor al panourilor. Bineînțeles, analiza morelliană sau „semnătura stilistică” este esențială, dar nu întotdeauna au fost posibile analize stilistice aprofundate. Pe baza surselor, a literaturii de specialitate disponibilă, precum și a operelor păstrate (sau dispărute) care pot fi atribuite acelor artiști, s-au creat mici biografii. Aceste biografii sunt listate alfabetic, după numele de botez al artistului respectiv. Numele sunt în cea mai mare măsură redactate în forma latinizată, exceptându-le pe acelea care provin din izvoare slavone și care au fost redactate în grafie românească.

În al doilea rând, **Dicționarul** îi cuprinde pe unii artiști ale căror opere ne sunt accesibile, dar al căror nume nu ne-a parvenit. Ei sunt grupați după nume convenționale de tipul *Maestrul de la...*, *Maestrul operei X...*, sau *Pictorul icoanelor Y...* Nu trebuie căutată o linie distinctivă între titlul de „maestru” și cea de „pictor”, deși prima categorie ar trimite spre o artă mai elevată a celui creator. Trebuie să subliniem că includerea artiștilor cu nume convențional nu s-a făcut având în vedere toată creația artistică transilvăneană din epoca respectivă, ci este mai ales rezultatul intereselor de cercetare ale autorilor **Dicționarului**.

Dicționarul nu cuprinde numai nume de persoane /nume convenționale sau izvoare istorice, ci și ipoteze de identificare, atribuiri și datări, caracterizări și evaluări stilistice mai extinse sau sumare. O parte din acestea pot fi (și vor fi) criticate și respinse. Sperăm însă ca **Dicționarul** să ajute la „ieșirea din anonimat” a artistului din Transilvania evului mediu și a Renașterii și să contribuie la o mai bună cunoaștere a artei sale. De asemenea, **Dicționarul** va revela cât de numeroase au fost legăturile care ancorau arta transilvăneană dintre cca 1300–1600 de realitățile contemporane din zonele mai apropiate sau mai îndepărtate ale continentului european.

Această cercetare se bazează pe precedente prestigioase (menționate în bibliografiile ce însoțesc aproape fiecare voce a **Dicționarului**, cât și de *Bibliografia* generală de la final) și a fost sprijinită pe parcurs de numeroși specialiști și colegi binevoitori. Le mulțumim tuturor și fiecăruia pentru sprijin (o listă exhaustivă ar avea probabil lungimea **Dicționarului...**), precum și Academiei Române pentru suportul instituțional oferit.

Ciprian Firea
Cluj-Napoca, noiembrie 2021